

Boris Rašeta / Goran Gavranović

ČASNA PIONIRSKA tragovi jednog vremena

(leksikon bivše Jugoslavije)

M
Vukotić
Media

maj, 2026.

PREDGOVOR

DAN KADA (NI)SAM POSTAO PIONIR

Moje najranije sjećanje na najljepši period života, to toliko puta opjevano „đačko doba“, nije prvi školski dan. Da bar je.

Prvi događaj koji pamtim u stvari je trauma. Naime, svi- ma nama koji smo se još jučer bezbrižno igrali u vrtiću, svo- jevrnsna inicijacija u novu, ozbiljniju, fazu života bilo je pri- manje u pionire. Točnije, Titove pionire.

Kao i svi ostali đaci prvaci od Vardara do Triglava „dan D“ i za nas iz sisačke osnovne škole „Ivo Rukavina Siđo“ bio je Dan Republike, 29. novembar. Toga dana djevojčice u pla- vim suknjama i dječaci u plavim hlačama, a jedni i drugi u bijelim košuljama s crvenim maramama oko vrata i pla- vim kapama sa zvijezdom petokrakom, postrojeni u vrstu, zaklinjali su se na časnu pionirsku riječ da će marljivo uči- ti i raditi, da će voljeti socijalističku Jugoslaviju i druga Tita. U skladu sa tako važnim, da ne kažem sudbonosnim život- nim odlukama, i atmosfera u sisačkom kinu „Sloboda“, gdje se ceremonija odvijala, bila je svečana.

Ozbiljnost trenutka dodatno je bila naglašena prisutno- šću oficira JNA i pokojeg starog partizana. Bio je to događaj koji će pioniri maleni pamtiti za cijeli život. Ali ne i ja.

Umjesto suza radosnica, taj dan sam neutješno lio su- ze od očaja u svom krevetu pokošen upalom pluća. Da stvar

bude gora, čak je i drugi događaj vezan za početak mog školovanja, a kojeg se jasno sjećam, također vezan uz jednu traumu. Ovaj put ne moju osobnu nego društvenu i državnu.

Naime, taman kada sam ozdravio i pridigao se iz kreveta, u krevet je (ne moj) zalegao drug Tito. Njegova bolest pokazat će se puno težom pa će pola godine kasnije, 4. maja 1980, prestati da kuca srce tog najvećeg sina jugoslavenskih naroda i narodnosti.

Kao danas se sjećam trenutka kada smo se svi iz zgrade na Trgu Moše Pijade 14 okupili u stanu jedine obitelji koja je imala televizor u boji. I dok su očevi u kuhinji tugaljivo uz (pokoju) čašicu rakije, majke su u dnevnoj sobi jecale od boli, istovremeno komentirajući prelijepu aranžmane u Kući cvijeća.

A onda se dogodio trenutak koji ću zapamtiti za cijeli život. Pomislili ste da me impresionirala pozornica ispunjena svjetskim facama? Ili uplakana Jovanka? Ma ne! Umjesto prema televizoru moj pogled je bio usmjeren prema dvije godine starijoj susjedi koja je baš tih dana naučila puhati balone od žvakaće gume. Ako vam ova informacija zvuči suvišna ili banalna, e pa nije.

Nekako istovremeno s tugaljivim tonovima Lenjinovog posmrtnog marša, kada je uplakanost naših majki bila na vrhuncu, njezin je balon glasno pukao. I njoj i meni je to bilo neizmjereno smiješno i zabavno. Ali njezinoj majci nije. Nakon glasnog praska balona uslijedio je još glasniji prasak šamara, te drhtavim glasom izgovorene majčine riječi: „Kako možeš u ovom trenutku?!“.

Niti odlazak Tita u bolnicu, niti prekid utakmice Hajduk – Zvezda, pa čak niti naslovnica magazina „Start“ na kojoj nije bilo gole žene, ništa od navedenog me nije zabrinulo kao reakcija moje susjede. Tek tada sam shvatio svu ozbiljnost situacije.

Rođen sam i odrastao u SFRJ. Volio sam svoju domovinu

i ponosio se njome. Volim je i cijenim i danas, iako je već tri-deset i pet godina nema.

Bio je to projekat, neki će reći i eksperiment, s brojnim vr-linama i manama, koji iz današnje perspektive obilježene mržnjom, netolerancijom, vjerskim fanatizmom i naciona-lizmom, ali i izostankom solidarnosti, idealizma i dugoroč-nih vizija, djeluje poprilično utopijski. Baš zbog svega na-vedenog Jugoslaviju treba istraživati, njome se treba baviti.

Jer, Jugoslavija jesu i Tito i pioniri, Nesvrstani i samo-upravljanje, Goli otok i gastarbajteri, vožnja „par-nepar“ i šverc iz Trsta. Ali Jugoslavija su i Alan Ford i „Balkanski špijun“, „tatatatira“ i „cipiripi“, bicikl „Rog“ i „borosane“.

Upravo o tome govori i knjiga koju držite u rukama. Autori su se potrudili nabrojati različite događaje, fenomene i lič-nosti koji po njihovom mišljenju predstavljaju tragove jed-nog vremena.

Vjerujem da će biti onih koji će „prigovoriti“ kako su u tom nabranjanju ipak izostavili ovo ili ono. A ja bih rekao da je upravo u tom izostanku ujedno i vrijednost knjige. Cilj i nije bio zatvoriti priču o Jugoslaviji, nego je ostaviti otvore-nom i potaknuti čitatelje da „dopišu“ svoje asocijacije. Baš kao što sam ja to učinio na početku ovog teksta.

A kad smo već kod toga, da ipak završim s happy endom.

Ne, nažalost, Tito nije uskrsnuo. Ali sam ja, čim sam ozdravio, ipak primljen u pionire. Iako ne u onako svečanom ambijentu, i ja sam obećao da ću biti pošten, iskren, odan, napredan, istrajan i radišan. I, s manje ili više uspjeha, trudim se takav i ostati.

Časna pionirska!

dr Hrvoje Klasić
profesor povijesti na
Filozofskom fakultetu u Zagrebu

TRAGOVI JEDNOG VREMENA

Bila jednom, pardon, bila dvaput jedna zemlja.

Ovo je priča o onoj drugoj, socijalističkoj, samoupravnoj, nesvrstanoj, Titovoj, kako je već sve nisu zvali...

Nastojali smo napisati jedan sentimentalni bedeker, vodič kroz idejne i emotivne predele naših mladosti, kroz pojmove, reči, zvukove, ukuse, simbole, kulise, predmete koji su oblikovali naše živote i zauvek ostali u našem sećanju. Oživeti jedan, kako bi rekao Štefan Cvajg, „jučerašnji svet“.

Nismo je puno ocenjivali. Nekome je bila lepa, nekome strašna.

Svi imaju pravo na svoje sećanje.

Ona su za svakoga pojedinačno i subjektivno valjana.

Kod mnogih, verovatno, prevladava „žal za mlados“, o kojoj govori treći čin „Koštane“ Bore Stankovića.

Brojne stvari iz te Atlantide današnjoj deci i omladini nisu jasne – zašto su stotine hiljada mladih hrlile na radne akcije, kako bi ustajale u zoru, besplatno radile od jutra do mraka, dobijale žuljeve i možda „udarničke značke“? Među njima nisu bili samo naši zanesenjaci – na radnu akciju došao je i Piter Folk, inspektor Kolumbo, pa Ulof Palme, kasniji švedski premijer, i mnogi drugi selebritiji i influenseri Zapada, današnjim rečnikom rečeno.

Zanos našim eksperimentima proširio se svetom.

Zašto je legendarni rudar Alija Sirotanović nakon svetskog rekorda u kopanju uglja od Tita tražio „veću lopatu“, a onda umro u bedi? Kako je jedan bravar iz Kumrovca pomirio zavađene narode i uveo ih u zagrljaj koji se zvao „bratstvo i jedinstvo“? Ko je, uopšte, bio taj „poslednji Habsburg“, čovek koji je vodio komuniste, a imao dvor, po Đilasovom mišljenju, skuplji od dvora japanskog cara? Svojoj deci, uprkos tome, nije ostavio skoro ništa, mrzeo je nepotizam i spajao je nezamislive suprotnosti.

Bio je, kako je rekao Miroslav Krleža, „diktator koji je vladao demokratski“. Šta je od to dvoje prevladalo? Kako kome. Ko je odrobijao Goli otok nema puno razloga za sentimente; ni pakao mu neće teško pasti. Opisali smo u ovoj knjizi i takve, tamne senke prošlosti. Ko je jeo bajadere i s veseljem nosio štafetu mladosti, setiće se srećnog detinjstva.

Oboje imaju pravo. „Istina je uvek celina“, kaže nemački filozof Hegel, ali mi celinu ni objektivnu ocenu nismo nastojali dostići, niti smo to nastojali postići. Ne bi to mogao ni veliki Herodot, a kamoli dva skromna feljtonista poput autora ove knjige, uz neprocenjivu pomoć njenih urednika.

Na neki način, Jugoslavija je spajala suprotnosti slično onima koje je Robert Muzil u „Čoveku bez svojstava“ opisao imajući pred očima Austrougarsku (K und K, „Kakaniju“): „Uopće, što se sve ne bi dalo reći o potonuloj Kakaniji! Bila je, na primjer, carsko-kraljevska, a bila je i carska i kraljevska... Po svom je ustavu Kakanija bila liberalna, ali su njome upravljali klerikalno. Upravljalo se klerikalno, ali se živjelo slobodoumno. Pred zakonom su svi građani bili jednaki, samo nisu svi bili građani. Imali su parlament koji se tako žestoko koristio svojom slobodom da su ga

obično držali zatvorenim, ali imali su i neki paragraf za hitnu potrebu, pomoću kojeg se moglo i bez parlamenta i svaki put kad bi se svi poradovali apsolutizmu, kruna bi odlučila kako se opet mora vladati parlamentarno. Takvih je cveba bilo mnogo u toj državi, a tu su se računale i one nacionalne borbe koje su s pravom izazivale radoznalost Europe, a danas se sasvim pogrešno prikazuju...”

Baš kao i naše!

„Ja svoju zemlju volim jer je mala, pa mi je nekako žao“, pisala je o njoj Dubravka Ugrešić. A ipak, koliko god mala bila, nismo na stranice ove knjige uspeli uvrstiti ni sve što je bilo veliko.

Igrala je veliku i važnu ulogu u svetu.

Imala je prestižan pasoš.

Slušao se njen glas, nije bila „banana republika“.

Nije delila ljude po nacionalnosti i boji kože.

Školovala je hiljade siromašne dece, iz naše zemlje, ali i iz Trećeg sveta. Vlastitim snagama digla je moćne industrije, od kojih su danas ostale uglavnom – uspomene.

Nije uvek bila ni ista – jedna je Jugoslavija iz 1948, druga iz 1953, treća iz 1971. i 1972, četvrta iz 1980, a peta iz 1985. i dalje...

Čitalac će, već prema sećanju, dopuniti prazna mesta ovog leksikona jednog zauvek izgubljenog vremena. I prostora.

Autori

ALAN FORD

„Bolje živjeti sto godina kao milijunaš nego sedam dana u bijedi“, kaže Grunf, otkaćeni izumitelj iz Alana Forda.

Grunfova mudrost danas je, takoreći, narodna poslovice. Isti izumitelj na majici nosi slogan: „Tko leti, vrijedi; tko vrijedi, leti; tko ne leti, ne vrijedi“ uz neporeciv zaključak: „Bolje ispasti budala nego iz vlaka“. Dosetke glavnih junaka Alana Forda postale su deo opšte kulture. Pantelija iz njujorške Cvećarnice, Broj Jedan, uvek se drži gvozdenog pravila: „Ako kaniš pobijediti, ne smiješ izgubiti“ („Jedan za sve, svi za jednoga“), dok Sir Oliver ukradenu robu prodaje uz reklamu: „Cijena? Prava sitnica“. Strip Maksa Bunkera (Lućano Seči) i Magnusa (Roberto Raviola) prvi put je štampan u Italiji, u maju 1969. godine. U Jugoslaviji – godinu dana kasnije. U Hrvatskoj izlazi i danas, a pozorišna predstava rasprodana je mesecima unapred. Vrhunski sačuvan prvi broj dostiže cenu od 150 evra. Zagrepčanin Nenad Briksi genijalno je preveo Forda. Svi drugi prevodi zvuče neuverljivo, gotovo svetogrдно.

Mnogo je jezičkih bravura iz ovog stripa njegova zasluga.

Briksi je Stanislav Vinaver Alana Forda – neko čiji originalni prevod visoko, nedostižno podiže lestvicu, prerastajući u novo umetničko delo. „Mi ništa ne obećavamo i to ispunjavamo – Stranka istine“, jedna od popularnih dosetki, mogle bi danas uzeti za slogan mnoge stranke – kad bi se držale istine.

ALAJBEGOVA SLAMA

Svi su u Jugoslaviji znali šta znači pojam „alajbegove slame“, mada niko nije znao ni ko je Alajbeg, ni o kakvoj je slami reč. Uistinu se nije radilo o slami nego o društvenoj imovini, koja je prema definiciji pripadala svima – pa prema tome nije pripadala nikome.

Karl Marks je tvrdio da je privatna svojina temeljni uslov eksploatacije čoveka, pa je treba oduzeti pojedincu, a vratiti društvu. No, tom se imovinom često loše upravljalo jer nije imala „titulara“, odnosno privatnog vlasnika, pa se radilo šlampavo.

Navodno je neki kupac „juga 45“ bio nezadovoljan vratima koja su se raspala, a iz njih je ispala cedulja na kojoj je pisalo: „Kakva meni plata, takva tebi vrata“. Ipak, Alajbegova slama starija je od socijalizma. Izraz potiče iz vremena osmanske vladavine na Balkanu. I tada je bilo imovine koja je bila „na razvlačenje“. Reč dolazi od titule alajbeg (turski alay bey), što je bio naziv za zapovednika konjičke jedinice (alaja). Alajbeg je upravljao i spahijskim posedima u svom okrugu. Zalihe hrane često su ostajale slabo čuvane ili su bile zajednički resurs

koji bi, nakon odlaska vojske ili promene vlasti, postao dostupan svakome ko bi naišao.

Kasnije se pokazalo da „slama“ vredi stotine milijardi, ali do tad su je već prigrabili spretni Ostapi Benderi, novopečeni tajkuni, moguli, oligarsi.

ALEKSIĆ, MIJA (1923–1995)

„Koje dete? To je kreten!“ – toj se Mijinoj rečenici smejala cela Jugoslavija. Milosav Aleksić mogao je da glumi sve – od psihopatskog koljača Maksima u „Čoveku uz hrastove šume“ Miće Popovića, preko vrckavog Pavla u „Skupljačima perja“, do Aksentija Topalovića u „Maratoncima“ (koji trče počasni krug).

Rođen u Gornjoj Crnući kod Gornjeg Milanovca, 26. septembra 1923, u Drugom svetskom ratu bio je učenik kragujevačke gimnazije. S drugovima je odveden na streljanje. Učenici su raspoređeni u kasarnu, a kada je na red došla ona u kojoj je bio Aleksić, objavljeno je da je već ubijeno 3.000 ljudi, pa je odmazda prekinuta. Nemci su se uvek strogo držali naređenja. Preostalim zatvorenicima i učenicima dopušteno je da odu kući. Među njima su bili Ljuba Tadić, Dragomir Felba, Olja Ivanjicki i neki drugi kasnije slavni umetnici.

Mija Aleksić već 1949. godine kreće stazom slave, nastupajući u „Veseloj večeri“, kulturnoj emisiji svih Jugoslovena koji su imali radio. Glumio je u 54 filma i 140 pozorišnih uloga. Ulogom u „Servisnoj stanici“ postao je prva prava jugoslovenska TV zvezda.

U penziju je otišao 1977. godine, no i dalje je glumio, sve do 1992, kad je odigrao poslednju filmsku ulogu u filmu

„Tango Argentino“ Gorana Paskaljevića. Uzrečica o „detetu kretenu“, kao i druge iz istog filma, danas su sastavni deo rečnika svih naših naroda i narodnosti.

ANDRIĆ, IVO (1892–1975)

Jedini je književni nobelovac sa prostora SFRJ.

Rođen je 9. oktobra 1892. godine u mestu Dolac kod Travnika. Iako su mu roditelji živeli u Sarajevu, Ivo je rođen u mestu gde mu je majka bila u poseti rodbini. Imao je jednu od najčudesnijih biografija na ovim prostorima. Bio je verovatno jedini čovek u XX veku koji je lično poznao Gavrila Principa, Adolfa Hitlera, kralja Aleksandra, princa Pavla, Krležu i Tita.

Bivši jugoslovenski ambasador u Berlinu bio je karijerni diplomata, i to vrhunski. Kralj ga je obožavao: bilo je dovoljno da na globusu pokaže mesto gde bi želeo da ode – i dobio bi ga. Služio je u najvažnijim evropskim središtima moći tog vremena. Njegov uspon bio je strelovit. Službu započinje u Vatikanu, nastavlja u Bukureštu, Trstu i Gracu, gde 1924. brani doktorat kako bi mogao da nastavi napredovanje u službi. Dvadesetih služi u Marseju, Parizu i Madridu, a tri godine proveo je u Ligi naroda u Ženevi.

Većinu gradova opisivao je kao čemerne, uz dva izuzetka: Krakov i Madrid. Mezimac dinastije Karađorđević, poliglota, 1937. postaje pomoćnik ministra spoljnih poslova Milana Stojadinovića, što je bila druga najviša funkcija u ministarstvu. Njegovo najosetljivije imenovanje bilo je ono za vanrednog poslanika i opunomoćenog ministra u Berlinu, u aprilu 1939. godine (kasnije se

prisetio da je Hitlerova ruka prilikom predaje akreditiva „bila hladna i malo vlažna“).

Kao diplomata bio je poznat po uzdržanosti i oprezu; savremenici navode da u Berlinu nikada nije javno kritikovao nemačke vlasti, održavajući strogu profesionalnu distancu. Takav je bio i u životu. Sfinge u Gizi manje su zagonetne od njega. Nakon bombardovanja Beograda, u aprilu 1941, Andrić je odbio ponudu Nemaca da se skloni u Švajcarsku, insistirajući na povratku u okupirani Beograd. Tri remek-dela: „Na Drini ćuprija“, „Travnička hronika“ i „Gospođica“ pisao je poslednje dve godine rata u Sokobanji i Beogradu.

Nobelovu nagradu za književnost dobio je 1961. godine. Švedska akademija dodelila mu je priznanje za „epsku snagu kojom je oblikovao motive i sudbine iz istorije svoje zemlje“. Nagrađen je za ceo opus, ne samo za roman „Na Drini ćuprija“. Drug Tito ga je (na nagovor Dobrice Ćosića) jedva primio, ljut jer – tako tvrdi Ćosić – nagrada nije otišla drugu Krleži. Tokom audijencije s nelagodnom su pričali o štetnosti pušenja, cigaretama od eukaliptusa i širini Otomanske imperije, koja je, kao i Titova Jugoslavija, omogućavala strelovit uspon svima koji bi primili islam ili se učlanili u partiju.

I Andrić je postao član partije, na šta se posle rata pola Beograda krstilo od čuda, ali su se kasnije svi gurali za njegov sto.

ANTIFAŠIZAM

Jugoslavija je u Drugom svetskom ratu imala veći i brojniji pokret otpora protiv fašizma od, recimo, Francuske. Antifašizam je, uz bratstvo i jedinstvo, bio jedan od idejnih temelja države. Značio je mnogo toga – jednakost

ljudi, odbijanje rasizma i nacionalizma, suverenost, filozofiju „bolje grob nego rob“.

„AGROKOMERC“

Fikret Abdić, direktor slabo poznate fabrike hrane iz Velike Kladuše, najednom je postao jugoslovenski mit – cela ga je Cazinska krajina počela zvati „Babo“, što je značilo tata ili otac.

Čime je to zaslužio? Pa, Babo je od „Agrokomerca“ napravio jugoslovensko čudo: biskvit „Tops“ postao je zvezda koja konkuriše konditorskim proizvodima iz Srbije, Hrvatske i Slovenije, gotov pasulj i drugi proizvodi zavladali su tržištima, vojska je poručivala ogromne narudžbine hrane, provijanta, kako se to nekad zvalo. „Agrokomerc“ je dobio internu televiziju, savremene laboratorije, postao je velik, a onda se „Babo“, koji je želeo da bude još veći, zaletio u igru s plasmanom menica bez pokrića, kojima je nastojao da finansira silovit rast – i završio pred sudom. Afera je uzdrmla vrh tadašnje vlasti. Hamdija Pozderac, tadašnji potpredsednik SFRJ i jedan od najmoćnijih bosanskohercegovačkih političara, bio je prinuđen da podnese ostavku zbog optužbi o političkom pokroviteljstvu nad Abdićem. Dugovi „Agrokomerca“ povukli su za sobom Bihaćku banku i desetine drugih banaka širom Jugoslavije, što je u vreme visoke inflacije dodatno destabilizovalo celu državu.

Danas se smatra da je afera „Agrokomerc“ bila jedna od uvertira u raspad države. Iako je Babo Abdić u procesu koji je pratila cela Jugoslavija osuđen na zatvorsku kaznu, presuda nikada nije postala pravosnažna, a on je

krajem 1989. izašao iz zatvora kao „narodni heroj“ i žrtva montiranog procesa u očima naroda Bosanske krajine.

Kasnije će opet dobiti robiju, ali to više nije priča o Jugoslaviji.

ARNERIĆ, NEDA (1953–2020)

Karijeru joj je obeležio, ko drugi nego Dušan Kovačević – filmom „Ko to tamo peva“. Neda je bila predmet muških želja svih generacija, svih nacionalnosti, svih republika i svih pokrajina. Rečenica: „I tata bi, sine“, odnosi se na ovu lepu i profinjenu glumicu.

Puriša Đorđević, koji joj je dao debitantsku ulogu u filmu „San“, učinio ju je prvom dečjom filmskom zvezdom u Jugoslaviji. Imala je samo 13 godina.

Poreklom Korčulanka, bila je izuzetno obrazovana, govorila je pet jezika, završila istoriju umetnosti i vodila galeriju. Pamte se njene uloge u filmovima poput „Ispravi se, Delfina“, „Varljivo leto '68“ i „Aloa: Praznik kurvi“, za koji je dobila Zlatnu arenu u Puli. Snimila je preko 110 filmova.

Kao i mnoge velike zvezde život je završila tragično – samoubistvom.

ARMENULIĆ, SILVANA (1939–1976)

Rođena kao Zilha Barjaktarević, umetničko ime uzela je po glumici Silvani Mangano.

Njena baršunasta interpretacija pesme „Šta će mi život“ dala je glas svim slomljenim srcima ovih prostora, kako tada, tako i danas, i u vekove vekova.

Na vrhuncu slave poginula je u automobilskoj nesreći.

U jeku popularnosti udala se za teniskog asa Radmila Armenulića, čime je stvoren jedan od prvih „moćnih parova“ Jugoslavije.

Spoj estrade i sportskog glamura bio je otrov za medije, koji su godinama raspirivali njeno navodno suparništvo s Oliverom Katarinom.

Dok je Olivera bila simbol vatrene, filmske senzualnosti, Silvana je predstavljala ranjivu, duboku emociju sevdaha.

U slobodno vreme bavila se izumima – i to značajnim: otkrila je Tomu Zdravkovića.

„ATOMSKO SKLONIŠTE“

Pulska hard-rok grupa osnovana 1977. godine. Prvenac „Ne cvikaj generacijo“ (1978) lansirao ih je u vrh jugoslovenske scene. Pesnik-pacifista Boško Obradović, koji je 1968. režirao predstavu „Atomsko sklonište“, grupi je dao svoje tekstove koji su, uz žestok zvuk benda, predstavljali protivtežu tada popularnim šlagerima. Nakon smrti Serđa Blažića Đosera mikrofon je preuzeo Bruno Langer.

Najpoznatije su im pesme „Pomorac sam majko na belome brodu“, „Trebam dušu“ i „Pakleni vozači“. „Sklonište“ još deluje, a i strahovi atomske ere još žive.

AUTO-PUT BRATSTVO I JEDINSTVO

Auto-put „Bratstvo i jedinstvo“ bio je glavna saobraćajnica bivše Jugoslavije, građen s ciljem povezivanja države od austrijske do grčke granice (Ljubljana – Zagreb – Beograd – Skoplje).

Put koji je fizički spajao republike bio je više od asfalta – bila je to pozornica za bezbrojna putovanja na more, spavanja na odmorištima i dokaz da zajednički rad stvarno „gradi zemlju“.

Najintenzivniji radovi trajali su oko 16 godina (1947–1963), a odvijali su se kroz masovne omladinske radne akcije (ORA). U tom periodu više od 250.000 mladih dobrovoljno je radilo na trasama. Entuzijazam je bio velik, ali brzina gradnje baš i ne. U svakom slučaju brži je bio raspad države koju je povezivao.

AVNOJ

Antifašističko veće narodnog oslobođenja Jugoslavije. Na AVNOJ-u je 1943. odlučeno da se Jugoslavija uredi kao demokratska federacija šest ravnopravnih republika, čime je odbačen dotadašnji unitarizam.

AVNOJ je proglašen vrhovnim zakonodavnim telom. Osnovan je Nacionalni komitet oslobođenja Jugoslavije (NKOJ) kao privremena vlada. Izbegličkoj vladi u Londonu oduzeta su prava, a kralju Petru II zabranjen je

povratak do narodne odluke nakon rata. Odluke AVNOJ-a bile su presudne za dinastiju Karađorđević jer im je tada praktično oduzeta vlast i zabranjen povratak u zemlju.

Josip Broz Tito dobio je titulu maršala Jugoslavije. Sve međunarodne obaveze koje je izbeglička vlada sklopila u ime Jugoslavije proglašene su nevažećim ili podložnim reviziji. Dan Republike je kroz godine, podstakao jedinstvenu matematičko-sociološku disciplinu „kako spojiti što više slobodnih dana“, koja se ubrzo proširila i na ostale praznike bivše države. Na ovim prostorima taj je fenomen, gotovo prava naučno-filozofska škola, u mislima i srcu mnogih poživio dugo nakon što je Dan Republike prestao da bude bilo kakav dan u novonastalim republikama.

AVALA

Beogradska planina visoka 511 metara, okićena „Spomenikom neznanom junaku“ Ivana Meštrovića i televizijskim tornjem. Toranj visok 202,87 metara završen je 1965. godine (delo arhitekata Uglješe Bogunovića i Slobodana Janjića). Bio je to najviši objekat na Balkanu i simbol jugoslovenskog tehnološkog napretka. Srušen je 1999. u NATO bombardovanju Srbije, a obnovljen 2009. Toranj na Avali, koji sada dostiže 204,68 metara, i dalje je prvi znak putniku-namerniku da se avion spušta u glavni grad Srbije.

„AVALA FILM“

Najveća filmska kuća u Jugoslaviji osnovana je 1945. godine, sa sedištem u beogradskom Košutnjaku. Tu su nastali prvi domaći filmovi („Slavica“, 1947) i mnogi epski spektakli. „Avala film“ je bila naša fabrika snova, mesto gde su oživljavani partizanski heroji i gde je stvorena autentična kinematografija koja je redovno putovala na festivale u Kan i Berlin.

Na čelu kuće stajao je stari partizan, obaveštajac i ljubavnik Ratko Dražević, koji se hvalio da je ubio 2.000 ljudi i spavao s 2.000 žena (Đakomu Kazanovi statističari su izbrojali 122 ljubavnice). „Period Ratka Draževića“, kazao je mnogo godina kasnije pisac Bora Ćosić, „možda je nešto najdragocenije u celoj istoriji tog preduzeća zato što je on doveo masu ljudi iz velikog sveta, iz Holivuda. Uz svu svoju partizansku oštrinu i prošlost imao je neverovatan *filing*, osećaj za ljude sa filma, za umetnike. Neka vrsta slobode je tamo postojala za sve nas, bez obzira na oštriji režim. To je dovelo i do crnog talasa. Naš rad u Avali bio je baza za ono što će tek da se pojavi sa Makavejevom, Žikom Pavlovićem i Purišom Đorđevićem.“

A ono što se pojavilo, bila su remek-dela. Avala film davao je projekte i nepoželjnima. „Roj“ je režirao Miodrag Mića Popović, renomirani slikar, ljuti opozicionar. Ratko Dražević je ideje prikupljao uz pomoć svojih dramaturga predvođenih Borislavom Mihajlovićem Mihizom, Slobodanom Selenićem i Aleksandrom Petrovićem. Svoj prvi film „Čovek nije tica“ (1965) upravo tu je režirao Dušan Makavejev.

AVIONI – „ORAO“ I „GALEB“

Simboli vojne moći proizvedeni u mostarskom „Sokolu“. „Galeb G-2“ (1961) bio je prvi domaći mlaznjak, izuzetno cenjen školski avion koji se izvezio širom sveta. Jugoslavija i Rumunija uspešno su realizovale zajednički projekat vojnog aviona pod nazivom „YUROM“. Kao rezultat te saradnje nastao je jurišni avion koji se u Jugoslaviji zvao „Soko J-22 Orao“, a u Rumuniji „IAR-93 Vultur“.

Kad bi ti strojevi parali nebo na paradama, u narodu se osećao ponos zbog domaće pameti koja leti brže od zvuka. S Francuskom je postojao još ambiciozniji plan. Jugoslavija je krajem 1980-ih razvijala novi avion, višenamenski nadzvučni lovac četvrte generacije, u bliskoj tehničkoj saradnji s francuskom kompanijom Daso. Taj projekat je bio zamišljen kao „jugoslovenski Rafal“ jer je uveliko koristio tehnologiju razvijenu za francuski „Daso Rafal“, no država se raspala i od aviona nije bilo ništa.

„AZRA“

„Azra“ – bend sveden na trio: gitara (Branimir Džoni Štulić), bas-gitara (Mišo Hrnjak) i bubanj (Boris Lajner) – ime je dobio po pesmi Hajriha Hajnea „Azra“.

U kratkom vremenu, početkom osamdesetih, osvojili su publiku i izdali dvostruke i trostruke albume rekordnih tiraža. Azra je u jugoslovenski rok uvela spoj visoke poezije i uličnog govora, pa i psovki, te progovorila o svemu – politici, birokratiji, komunizmu, imperijalizmu,

ljubavi, seksu... na način koji je svaki tinejdžer mogao da razume.

Njihove žive svirke bile su spoj visokooktanske energije i rada u rudniku – legendarna je koncertna fotografija Branimira Džonija Štulića koja prikazuje njegovo grlo napetih vena niz koje se sliva znoj. Boris Lajner znao je da priča da bi nakon svakog koncerta skinuo cipelu da iz nje izlije dvatri decilitra znoja. Pesma „Balkan“ himna je celog regiona. Iako nisu bili zabranjivani, bili su trn u oku režimu koji ih nije dovoljno razumeo da bi ih mogao zabraniti, ali je osećao da tu nešto ne valja. Legenda kaže da su mnogi političari, u vreme kada se demokratija tek pojavila na ovim prostorima, u dijasporu slali „Azrine“ kasete da dokažu da je demokratija i sloboda govora stvarno došla.

Raspadom originalne postave benda „Azra“ se polako počela gasiti, da bi nestankom Jugoslavije potpuno nestala. Iako jedan od najtiražnijih i još uvek najslušanijih bendova, njihovi snimci teško se mogu naći u digitalnom svetu zbog spora oko autorskih i izdavačkih prava.